LITTERATURFORSKNING

Ibsen i dybden og bredden

Erik Bjerck Hagen er en syrlig retoriker som virker oppriktig i sitt ønske om en litteraturkritikk som skal kunne forstås ut fra hverdagslige erfaringer snarere enn spissfindige teorier.

Erik Bjerck Hagen
HVORDAN LESE IBSEN? SAMTALEN OM HANS DRAMATIKK 1879-2015
186 sider
Unversitetsforlaget 2015

Sine ofte strenge og upopulære kvalitetsdommer til tross: Litteraturkritiker Erik Bjerck Hagen er en folkets venn. I bok etter bok har et av Hagens budskap vært at den uskolerte leser ikke nødvendigvis stiller noe svakere i fortolkningen og bedømmelsen enn den som har hodet fullt av klassisk dannelse og moderne teori. Det er som allsidig menneske, ikke fagspesialist, man bør lese en bok. For å lese godt finnes det «ingen metode unntatt å være svært intelligent», som Hagen sier med referanse til T.S. Eliot. Og intelligente folk er det som kjent ikke noen flere av på universitetene enn andre steder.

Anvendt kritikk. Universitetene, ja, det har seg også slik at Hagen er professor ved seksjon for Allmenn litteraturvitenskap i Bergen. Men det er, holdt jeg på å si, litt på siden av saken, for allerede i sin første bokutgivelse, *Litteratur og handling* fra 2000, bekjenner han seg til den tro at «litteraturteori først kommer til sin rett når den anvendes» – pragmatisk må jeg få legge til – «som litteratur*kritikk*».

Med slike utsagn har han naturligvis terget på seg en del teoretisk anlagte fagfeller som ikke først og fremst befatter seg med kritikk, men som er opptatt av å kartlegge større strukturer og utviklingstrekk i litteraturen: institusjonelle, sjangermessige, geografiske, historiske. Akademiske marxister og feminister har gjerne oversett noe av hans innsats for samtidslitteraturen i avisanmeldelser og heller latt seg irritere av hans forkjærlighet for utdødde borgerlig-liberale *men of letters* i den angloamerikanske tradisjonen.

I de senere år har han i økende grad snudd nesen hjemover, men fortsatt er det døde, hvite menn som tilsynelatende tar mesteparten av hans forskningstid: Den norske kanon. Bjørnson. Og nå Ibsen. Hans nye bok, *Hvordan lese Ibsen*, tar for seg hele den norske fortolkningstradisjonen fra 1879 til i dag.

Fullstendig fortolket? Hagen er kjent for å nedvurdere generelle teorier om språk og tegn til fordel for en mer subjektiv kritikk som tar innover seg hvordan et verk *virker* på oss, hvordan det involverer leserens personlighet, sanseapparat, smak og dømmekraft. Det litteraturkritiske egoet dyrkes, med andre ord, men nødvendigheten av *samtale*, som Hagen insisterer på, holder likevel de verste nykker og idiosynkrasier i sjakk.

Subjektivitet og samtale borger imidlertid for en «uendelig tilnærming» til et verk eller et forfatterskap. *Det* var en av forskerkollega Gisle Selnes' mange innsigelser mot Hagens praksis i en opphetet debatt om litteraturvitenskapens fremtid her i avisen i fjor høst. Selv syntes han å mene at enda en bok om for eksempel «den fullstendig fortolkede Ibsen» går ut over forskningen på grunnlagsproblemer og mindre kjent litteratur.

Selnes har rett i at ingen norsk forfatter er blitt lest mer og grundigere enn Ibsen. Men er han dermed «fullstendig fortolket»? Hva er i så fall den fra ende til annen riktige tolkningen av Ibsen, og hvor finner man den? I Georg Brandes' klassiker *Henrik Ibsen* fra 1898? I det aller nyeste tilskuddet til fortolkningen, Jørgen Haugans *Dommedag og djevlepakt* fra 2014?

Å tolke visittkort. For Hagen er også Ibsen-resepsjonen en lang samtale som aldri blir ferdig. I sin artikkel om Ibsen i antologien *Den norske litterære kanon* skriver han at «det myldrer av skjulte finesser og tiltalende dunkelheter» i dramaene til kanons sentrale mann. Som eksempel trekker Hagen frem en scene fra siste akt av *Et dukkehjem*. Her tar doktor Rank sitt endelige farvel med å slippe i postkassen *to* visittkort med svart kors på, altså det avtalte tegnet til Nora og Helmer om at han er klar til å dø. Hvorfor ikke bare ett visittkort?

I *Hvordan lese Ibsen* levnes de senest ankomne i samtalen om Ibsen stort sett liten ære utover det at de nå og da slumper til å gi gode forklaringer på slike små tekstlige detaljer. «En mulig tolkning på de to kort», skrev Anne Marie Rekdal i *Frihetens dilemma – Ibsen lest med Lacan* i 2000, «kan være at de er varsel om *to døde*. [...] En annen mulighet er å tolke de to kort på enkleste måte, slik at ett av dem er til Nora, det andre til Helmer. Det kan ses som Ranks budskap til Nora om å holde seg atskilt – skilt fra en tosidig narsissistisk relasjon til Helmer [...]» Slik responderer Hagen: «Den siste tolkningen er den beste, og man trenger ingen lacaniansk psykoanalyse for å se den og akseptere den. Dersom Lacan har hjulpet Rekdal til å formulere den, fortjener likevel også han en takk for dette lille bidraget til forståelse av *Et dukkehjem*.»

Litteraturkritiker Erik Bjerck Hagen er en folkets venn.

Klo. Det er vanskelig å avgjøre blandingsforholdet mellom oppriktighet og syrlighet i en kommentar som dette. Noe av det som gjør Hagen kontroversiell, er vel at han til tross for klar, *commonsensisk* argumentasjon til tider kan ha en tvetydig tone som gjerne oppfattes som arrogant.

Men den er også en del av forklaringen på hans, i norsk litteraturforskningssammenheng, uovertrufne klo. For en utenforstående er det en fest å være vitne til hans nedsabling av ethvert forsøk på å lese Ibsen *med* noen, eller noe – det vil si med noe annet enn øynene og den sunne fornuft. Moderne lesninger kan så visst få absurde utslag når Hagen avkler dem litt av den teoretiske staffasjen. Om Toril Mois språkfilosofiske tolkning av *Vildanden* i *Ibsens modernisme* fra 2006 heter det: «Den ambisiøse kjernen i Mois utlegning er å vise at Hedvig bevisst tar livet av seg for å lære Gregers og Hjalmar hva språk er. [...]Hedvig misforstår ikke Hjalmars siste replikk om henne, men skyter seg som et symbol på at ord skal ha mening.»

Spissede fremstillinger. Nå kan man selvsagt ikke utelukke at absurditeten i slike spissede fremstillinger også kan skyldes Hagens retoriske påkledning, ikke bare hans teoretiske avkledning. Hagens siteringer og presentasjoner av andre kritikere og forskere, helt fra Ibsens dager frem til i dag, får være opp til spesialistene å vurdere holdbarheten av. Men resonnementene omkring disse, altså Hagens egne, er koherente, nesten blottet for fagterminologi, nyanserte og sofistikerte, utvilsomt intelligente.

For dem som har fulgt Hagens arbeid de siste år, kommer konklusjonen neppe som noen overraskelse: Snarere enn de teoritunge moderne fortolkningene er det den historiserende kritikken fra før krigen, ledet av kritikere som Francis Bull og Gerhard Gran, som bringer oss nærmest Ibsen, nei, nærmest erfaringen av å lese henholdsvis *Et dukkehjem*, *Gengangere*, *En folkefiende*, *Vildanden* og *Rosmersholm* – for det er samtalen om disse fem dramaene som gjennomgås og gis nye innlegg her.

Spesialisering. Erklært motstand mot teori innebærer ikke nødvendigvis motstand mot vitenskapelighet. «Mest vitenskapelig vil den lesning være som viser størst oversikt over verket, forfatterskapet og resepsjonen», skriver han. *Hvordan lese Ibsen* maner nettopp til vitenskapelighet i betydningen innreflektere også tidlig, historiserende kritikk og biografisk materiale i ny forskning.

Man kan imidlertid innvende at en slik definisjon av vitenskapelighet, om den skulle gjelde for alle, ville medføre mer spesialisering innad i litteraturvitenskapen, mer lesning i dybden og mindre i bredden. En åpenbar fordel med moderne litteraturteori er jo at den kan belyse verk fra forskjellige land og perioder. Til sammenligning er det vanskelig å se hvordan avisanmeldelser fra 1800-tallet og Ibsens korrespondanse skal kunne bidra til vår forståelse av andre verk og forfatterskap, andre litteraturer.

I den forstand er Hagens form for vitenskapelighet faktisk lite pragmatisk, eller praktisk, for litteraturvitenskapen, som bør fortsette å ha rom for spekulative litteraturfilosofer med totaliserende tankesystemer, for litteratursosiologer, for litteraturhistorikere med kvantitative metoder.

Men for de som ennå først og fremst er opptatt av i størst mulig grad å la enkeltteksters sannhet få komme til orde, er Erik Bjerck Hagen et eksempel til etterfølgelse.

Frode Johansen Riopelle

Ibsen-resepsjon: Erik Bjerck Hagens *Hvordan lese Ibsen?* tar for seg hele den norske fortolkningstradisjonen fra 1879 til i dag. Karikaturtegning fra 1902.
ILLUSTRASJON: UNIVERSAL HISTORY ARCHIVE/GETTY IMAGES

